

Ու հիմա՝ վերադարձիր անձիդ :

Իջիր նե՛րս :

Պիտի գտնես սարսափ ու սարսուռ :

(Անձրեւ կ'իջնէ երկինքէն) :

Պիտի ըլլաս երկիւղած : Պիտի գոցես պատու-
հանդ, ու պիտի մնաս առանձին : Ուրիշ ես :

Պարպեր եմ քեզ ու լեցուցեր :

Հայելի մը պիտի բերուի :

Պիտի նայիս ու պիտի գոցես աչքերդ :

* * *

Մի՛ հասկնար քէ ի՛նչ ըսի : Կը գգա՞ւս . բա՛ւ
է :

Ու եթէ չես գգար, գնա՛ քամբու խոշոր քարե-
րուն վրայ, ու խաւարին մէջ հանգչէ : Հանգչէ
խաւարին մէջ հանգչող մարդուն մէջ :

Աչքերդ գոցէ : Հովը պիտի անցնի :

Այն ատեն կուգաս լսելու իմ վէպս :

Ա .

Կը նստէր պատուհանի տակ : Երբեմն կը մը-
նար աշնտեղ ժամերով : Խենթ չէր . բայց յա-
ճախ կը խորհէր խենթութեան : Ասիկա որոշ
էր, երբ կ'ելլէր յանկարծ ու խաղ կը կանչէր :
Անոր գէժքը կարելի չէ տալ գիծերով : Խիստ
էր, չոր :

Հիմա, հայելիին դէմ :

Փողկապը ծուռ : Քաշելով պոչէն, կը շտկէ
ու կը ծիծաղի պիւրկ շարժումով մը, որ չըր-
թունքները կը կղպէ : Եղանակը զոր փորձեր էր
ազատ արձակել, կը բանտարկուի ու կը գալար-
ուի բարկութեան մէջ :

Ու ինչո՞ւ էր բարկացեր, այդ ինքն ալ չը-
զրտէ . . .

« Աշխարհ փլչի հոգս չէ », « կանչէ կռունկ
կանչէ », « աղջի տղուն քանն ի՞նչ է », « ա-
չուկները կանաչ է . . » :

— « Խե՛նթ, խե՛նթ, ա՛յ խենթ, ըսին ու ան-
ցան, միւս սենեակէն :

Այդ անիրաւ էր սակայն : Որովհետեւ Գեղա-
մը լըջացաւ : Դուրս ձգած բառերը թափեցան
հատ հատ, անտէր ցորեաններու պէս, հողմէն
խլուած : Աթոռը, որուն վրայ ինկաւ, զղջաց
պարապը մնացած ըլլալուն, ճգաց ու համակեր-
պեցաւ բեռին : Այդ ծանր բեռ էր :

— « Այդ ծա՛նր բեռ է » :

Ծանր մարմինով, որուն մէջ խենթ հողի մըն
է չղթալակալ մնացեր, Գեղամ ինկաւ աթո-
ռին վրայ : Չարչարեր են դայն : Այնքա՛ն որ,
տրամութիւնն ու տառապանքը կ՛ծկուեր են ան-
կիւն մը ու կը խնդան : Խնդաց Գեղամ՛մն ալ :
Այդ խնդուքը իրը չէր : Չհաւատաց անոր ան-
կեղծութեան, ու կարեւորութիւն չտուաւ :
Ժպիտը գիծ գիծ եղաւ : Բարա՛կ, բարակ : Յե-
տոյ սպրդեցաւ ու գէժքէն վար ստուցաւ .

— Լռէ՛, ապուշ . . .

— Չեմ լսեր . . .

— Կլ լռե՞ս թէ չէ :

— Չեմ լսեր :

Իր մէջ խօսեցան ի՛նք, եւ ի՛նքը : Խօսեցաւ
ի՛նք, ու պատասխանեց ինքն իրեն : Չգոհացաւ
այս հարց պատասխանէն, ու մտքով կրկնեց
նոյն բառերը : Յօնքը կլորցաւ վայրկեան մը :
Աչքերուն մէջ չուք մը լայնցաւ : Այդ չտեսաւ
ինքը, եւ չուղեց ալ որ տեսնէ :

Նետուեցաւ դուրս :

Քանի մը տերեւ տեսաւ մայթերուն վրայ :
Անտարբեր էր, բայց զգաց թէ անոնք խօսեցան
իրմէ ներս, ուրիկե՞ ուր, մայթերուն վրայ . . . :

— Ուրիկե՞ ուր, Վահրամ . . . :

Անցնողը չլսեց : Փայտի նման քալեց անցաւ :
Երկար հասակ մը, վերի ծայրէն կլորցած, վա-
րէն՝ բաժնուած երկուքի : Լոյսին մէջ անոր
ստուերը նմանեցաւ ձմերուկով բեռնաւոր կառ-
քի մը :

— Ուրիկե՞ ուր . . . : Կը լռե՞մ թէ չէ . . . : Ահա
թէ ինչպէ՛ս կը լռեմ երբ փողոցի մէջ եմ . . . :
Բայց, բայց ա՛յս է լռելը :

.

Մէկ քանի անգամ սպասեց հրապարակին վրայ: Վայրկեանի հանդիստները երկարեցան: Յուցափեղկերուն մէջ իր պատկերը տեսաւ: Չհաւատաց աչքերուն: Նման էր աշխարհակալ թաղաւորի: Ճակատ մը՝ որ պայծառութիւն կը պարփակէ, լայն, ճակատաւորային ալեկոծութեան համար պատրաստ: Որ կը նետուի ու կը ժայթքի, որ կը պայքարի խելագար ու մոլեղին: Որուն մէջ հոգին խմոր մըն է յանդուգն յայտնութիւններու: Ի՞նքն էր սա ալլանդակ դէմքը: Այդ աչքերը՝ յուսահատ ու լուսաւոր, բերանը՝ հակած աջին: Այդ շրթունքը՝ քիչ մը լայն, մսուտ, արեւելքցիներու յատկանշական գիծերովը զսպուած: Ի՞րն էին:

Չհաւատաց:

— Բարեւ, Գեղամ:

— Բարեւ ...

Անցաւ:

Անցաւ հրապարակի լուսաւոր ճամբաներէն: Օրն ալ անցեր էր. ու հիմա, դիչեր, երբ բաղմութիւնը կը թափի մայթերուն վրայ: Գեղամ ուղեց շատ բաներ տեսնել: Չտեսաւ սակայն: Տեսաւ միայն իր շուքը, որ առջեւէն կ'երթար: Անտէր ու թափառական:

Պորհեցաւ. — « Ու դեռ չըսի թէ յիմարներու որջ մը ունինք մենք: Թէ յանցաւոր ենք մեր անսահման բարութիւնով: Բարի չե՞նք: Ահա թէ ինչո՞ւ կը տանջուի այս ուղեղը: Որդեր կան: Անոնք կը հատցնեն մեզ: Անոնք երկինքէն կը տրուին, կամ թէ սիրող աչքերէ: Անոնք մէջ մարդը ոչինչէն կուզայ, ապականած, ալլասերած, նման այս վայրկեանի տրամադրութեան: Ու դեռ չեմ ըսեր, թէ կը պղտիկնայ այս հոգին, երբ կ'ըսեն թէ կը ճանչնան զինքը: Խենթութիւն է, սակայն, անգամ մըն ալ պղտիկցնել ա'յն, ինչ որ ուրիշներ փոքր տեսան:

« Ու դեռ չեմ ըսեր թէ ի՞նչ է իմաստը չարարանքին՝ որ տափալուծենէն կուզայ: Կուզայ անբարոյ մաքրութիւններէ: Նեխած հոգի մը սուրբ կը դառնայ մարդերուն մէջ: Ա'յնքան

մտերիմ կը թուի ան:

« Երբեմն խորհեր եմ կեանքին: Ու ա'յն կեանքին որ ի՛մա է: Օ՛ր...: Ո՞վ է ըսեր այս բառը՝ « Հրէ՛չ »: Ո՞վ է ան, որ կրցաւ մտնել այս տարօրինակ ու դերերջանիկ սահմանումին մէջ: Ե՞ս: Բայց կ'ըսէի թէ ես անսահման բարութիւն մը ունիմ: Այս է որ կը տանջէ իմ տառապանքի խաղաղական սահմանները:

« Հրէչային բարութիւն մըն է այս: Թէ ի՞նչ եմ ես, այդ ես չեմ գիտեր: Չեն գիտեր նաեւ անո՛նք, որոնք խորհեցան որ ես սրիկայ մը կրնայի ըլլալ: Ես ամէն բան եղայ այս տատանումներուն մէջ: Ու եղայ իրականութենէ աւելի: Ու դեռ չեմ ըսեր թէ ո՞վ եմ ես, եւ թէ, իրաւ, ինչո՞ւ կ'երթամ այս ճամբէն: Եւ թէ ինչո՞ւ կը քայքայուիմ թափառական այս մոլորանքին մէջ:

« Բայց ինչո՞ւ հնազանդ ես, դառնո՛ւկ, հրէ՛չ ... »:

Մտաւ դուռնէ մը ներս: Ընդդիմութիւն չտեսաւ: Որովհետեւ դուռը կակուղ էր ու բարի:

Մեծցած էր ազնուական եղէգի պէս: Անտէր ու անտարբեր կեանքի խաղերուն: Երբեմն կը սպասէր տատանումներու: Կը փնտռէր ալեկոծութիւններ, ու ծարաւը ունէր անոնց չարժումներուն: Պղտիկ, թանկագին աչքերը լեցուեցան լոյսով, ա'յն օրէն ի վեր, երբ արեւուն ու երկինքին նայեցաւ: Երբ գիտցաւ թէ ի՛նքն ալ կրնար վեր նայիլ: Ու հայրիկը չէր բարկանար այս « յանդուգնութեան » համար:

Երբեմն կը մնար դիչերի մէջ: Փոստուաներու ետեւ: Փոստուայ կը դառնար, բայց որուն լոյսը սպառեր է, կամ թէ ի ծննդենէ ժառանգազուրկ է մնացեր: Կը դարնուէր պատերուն, կ'իյնար օձապտոյտ ճամբաներու քմայքին: Կ'երազէր կորսուիլ ու կ'ելլէր արահետներու փնտռութիւն: Կը կորսուէր ու ձայնը կը մընար պարապի մէջ: Այդ ձայնը ծանօթ էր գիւղի գաւալներուն:

Ու չէր կորսուեր: Երբեմն կը մնար լուռ: Այդ լուռութեան մէջ ուրիշ իմաստ կար: Կը չափէր ու կը լուծէր իմաստներ: Կը չափէր հասակ ու միտք: Եղեր էր չափահաս:

Աչքերը՝ որոնք նիւթին դերզգայութիւնը ունէին միայն, կրցան արձակուիլ կաշկանդումէ: Փնտուցին եթերային բաներ: Երջանիկ ու դժբաղդ օր էր այս, որովհետեւ Գեղամ տեսաւ իր հայրը: Չափեց հասակ ու միտք: Նիւթին ու հողին մէջ, իր նայուածքը շուարեցաւ: Խենթեցաւ այս պղտիկ, բացառիկ հողի պատանու: Խուսափիլ չկայ: Նայեցաւ հօրը աչքերուն: — Գեհէն . . . : Ուրեմն կայ երկիր մը, ուր պիտի տատամսի սլարձակ, ըմբոստ այս հողին: Գեղամի հողին շմնաց անորոշութեան մէջ: Ու չինկաւ տատամսումի յորձանքին: Եղաւ դիւրաթեք, փայփայանք, հետզհետէ աննիւթական աղանի, որուն թեւերը կը թարթաին ու կը շարժեն շունչի ալիքներ: Շնչեց այդ ալիքներէն, ու լեցուեցաւ ալիքներով: Փոթորի՛կ . . . : Ալիքները ինկան անկողութեան մէջ, ինկան խորքի մը, զարնուեցա՛ն, զարնուեցա՛ն: (Բաները չբաւեցին տալու այս փոթորիկը, ու սահման դնելու իմաստին): Անրովանդակելի:

Նեղ ու դեղին հողի, հայրը չճանչցաւ այս տղան: Չարնուեցան իրարու: Վիպական աւելորդարանութիւն: Հարկ չէ ծանրանալ այս մասին վրայ: Գոյներու անճաշակ ներդաշնակութիւն: Չյարմարեցան: Անոնց մէջ կարծիքները խաչաձեւ դարձան, ու այդ խաչերուն վրայ խաչուեցան երկո՛ւքն ալ:

Գեղամի հողին, զոնաւոր ճառագայթ, անչեղ ու անվարակ մնաց: Մնաց լուսեղէն յայտնութեան պէս: Երբեմն եկան իրարու մօտ: Շիւ աչքեր, վայրահակ աչքեր, հականիշ աչքեր: Նայուածքը նո՛յն սահմանումով բաժնուած: Ու անոնց վրայ՝ հողին բաժնուած նո՛յն համեմատութեամբ:

Երբ արբունքի հասաւ, կազմուած առնակա-

նութիւն էր: Դարձաւ իշխան աններող: Եղաւ ժպիտ՝ հեղնանքի ու իմաստասիրութեան: Խորացաւ իմաստի մէջ, եւ հասակներով չհետաքրքրուեցաւ:

Կը թափառէր լուսինի տակ, փոսուռայի պէս: Կ'իշնար ճամբաներու մոլորանքին, քմայքին: Կորսնցուցեր էր տունը: Կամ թէ ուղեր էր կորսնցնել, որպէսզի գիտնայ համը փնտտութիւն:

Ու երբ իրիկուն մը տուն դարձաւ, տեսաւ ու բաղդատեց փայրկեանները:

Համը առեր էր:

Ու եղաւ փնտոռ դաւակ:

Փնտոռ աչքեր, փնտոռ հողի, փնտոռ ոտքեր, եւ զգայարանաց իմաստից: Իմաստները չափեց զգայարանքով, Ուղեց ամէն բան այդ չափով ճանչնալ, բայց տեսաւ թէ անոնք չինկան իր երազի սահմաններուն: Չուղեց ճանչնալ: Փակեց էջը ու չխորհեցաւ:

Սիրեց գիշերները, իր հողին շնչեց ազատութեն, ու քանդակը շքեղ դարձաւ: Բանաստեղծ ու ազատ հողի: Շրթունքը առաջին հակումը չինեց դէպի աջ: Արհամարհանքն էր: Վտանդներու հօտը առաւ, եւ ուղեց նետուիլ անոնց: Նետուեցաւ: Չսիրեց ու սիրուեցաւ: Ճեղքուեցաւ իր հողին: Նախ սիրեց շատ պղտիկ բաներ: Սիրեց կարգալ, քիթին տակէն երդել, գիտել անշարժ: Կարգաց մէկ քանի գիրք: Չգտաւ այնտեղ մասնիկ մը իրմէ: Նետեց: Օր մը տուն իրեն ուրիշ անուններ: Կարչաց: Չգաց ու ապրեցաւ: Այն ատեն ըսաւ թէ բանաստեղծութիւնը կ'ապրի մեր մէջ: Եւ թէ արուեստագէտ է մեր ժողովուրդը . . . :

— Ժողովուրդը . . . :

Ու ահաւոր սխալը գինքը տարաւ ժողովուրդի փորձութեան: Ինկաւ ամբոխի մէջ ու մոլորեցաւ: Տեսաւ ու հաւատաց: Տեսաւ: Առաջին՝ յուսախաբութիւն: Երկրորդ՝ թշուառական հողի: Երրորդ՝ այլասերած հողի: Չորրորդ՝

աղիտութեան լայն հողի: Հինգերորդ՝ պոռնկութեան լայն հողի: Ու վեղերորդ՝ սեւ, յիմար, անխմած, անբովանդակելի միջուկ: Մի սեւ միջուկ: Այն ատեն անդրադարձաւ ու եղաւ չարչարուած հողի: Երբ զգաց թէ անարուեստ է ժողովուրդը, փնտռութիւն իր ծարաւը այլ զոյն առաւ:

Ինկաւ երազի ճամբաներուն:

Առանձնացաւ մութ սենեակներու մէջ: Ինկաւ գիշերներու կախարդանքին, ու ըսաւ թէ ան կը նմանի իր հողիին, ուր սպասումը վէրքեր կը ծագի: Սպասեց: Սպասեց որ դայ իր որոնումը, ու ըսէ թէ երջանիկ պիտի ըլլայ ինք: Եկաւ ան: Մնաց լուռ, անխմած:

Բանաստեղծութիւն գրեց Գեղամ: Բայց ինք միայն հասկցաւ անոնց իմաստը, որովհետեւ աշխտեղ ինք միայն կ'ապրէր:

Ամբոխը ...

— « Վոհմակ մըն է ան: Յուրտ ու անխմած մի վոհմակ: Երբեմն շուներու, երբեմն թռնաւոր անասուններու բնակարան: Հրեշտականման սաղայէլներ, մոռթ, նիհա՛ր ...: Կաւէ հողի՝ որ կրնայ փշրուիլ բեռնակիրի մը ձեռքով: Ու ես կ'ըսէի թէ արուեստագէտ է ան: Ահա թէ ինչո՞ւ ինկայ զառանցանքի մէջ, ինկայ ցորանքի ճամբաներուն: Ու հիմա: Ու հիմա կը սիրեմ խելագար ցանկութիւններ, եւ կ'ունենամ սպաննելու փափաք: Կ'ուզեմ որ դան ու չգան իմ մօտ: Եթէ պիտի դան, կ'ուզեմ որ ըլլան յանդուգն, յարձակող: Ու եթէ չեն դար, իրե՛նք զիտեն ...:

« Այս սի՛րտը ...: Որ երազեց անիրականալի բաներ, որ հաւատաց թէ մեծ է ինք. թէ հպարտ է ու չի զիտեր խոնարհիլ: Որ ունի անսահման, անսահմա՛ն զօրութիւն: Ու հիմա այսպէս մե՛ղկ կը դառնայ: Կը դաւաճանէ. սրիկա՛յ:

« Կ'ուզէի որ մատնէին զիս՝ ինծի: Ըսէին թէ յիմար մըն եմ ես. թէ պիտի ըլլամ արգահատելի, անխմած: Ըսէին թէ թափառաւոր չի՛կ

պէտք է ըլլալ՝ նմանելու համար ինծի: Աղքատ տնակի մը տանէին զիս, ու ըսէին թէ անիկա նման է հողիիս, պարա՛պ մեհեանի ... »:

Խորհեցաւ այսպէս, ու դայրացաւ:

Մեծցած էր աղնուական եղէզի պէս:

Մտաւ դունէն ներս: Ընդդիմութիւն չտեսաւ: Որովհետեւ դուռը կակուղ էր ու բարի:

Մարդ չկար ներսը, խորհեցաւ: Լսեց բարկութեան շեշտ: Ի՞նքն էր այդ: Չկրցաւ որոշել: Ու դրան վրայ չտեսաւ Արամեանին անունը: Սենեակ մտաւ:

Ինքզինքը դտաւ անկիւն մը, աթոռի մը վրայ: Մարդ չկար: Չէր խարուեր, որովհետեւ լաւ կը լսէր հիմա, ու աչքերը կը տեսնէին պատին դամուած նկարը:

Խորհեցաւ:

Տեսաւ փոշի, տեսաւ սեւ խորք մը, որուն վրայ նկարուած դէմքը խոթոռ նայեցաւ: Ինչո՞ւ, չհասկցաւ: Չգեց խորհուրդը: Թեթեւցաւ, ժպտեցաւ ակամայ: Պատկերը չփոխուեցաւ: Չփոխուեցաւ Գեղամն ալ: Սիրեց մնալ այդպէս: Տաքցաւ սպասումին մէջ: Խարուեցաւ թէ եկաւ Արամեանը, բայց յուսախար եղաւ: Գունն էր խարերան:

Նայուածքը դարձաւ անիշխանական: Թափառեցաւ պատկերէն -- պատերուն, պատերէն -- պատուհաններուն, ու ինկաւ պատուհանէն դուրս: Գեղամ ազատեց անկեալը: Նայուածքը եկաւ իրեն ու իմաստ առաւ:

— « Թափառակա՛ն: Կ'ըսէի թէ ես բացառիկ բան մըն եմ. թէ չկամ ուրիշ տեղ: Նմա՛նս չկայ: (Եւ իրաւ, աննման տղայ եմ ես): Ամբողջ գիշերներ երազ որսացի: Երազներու մէջ ալ որսացի երազ: Երբեմն միխթարուեցայ որ իրական կը դառնան այդ երազները: Անոնք մինչեւ այսօր կը հալածուին ինձմէ: Ու հիմա: Ու հիմա կը խորհի՞մ թէ երազ է այս պահը: Երբեմն ուղեցի որ հասկնան զիս: Չհասկցան: Այսօր, ե՛ս չեմ ուզեր որ հասկնան, ու անոնք

կ'ուզեն հասնիլ ստուերիս: Ես ուրիշ կերպ կը սահմանեմ ստուերահալածութիւնը: Հալածանքի՞ զինուոր եմ ես: Հասեր եմ վերջակէտիս, ու կ'ուզեմ որ հասած չըլլամ դեռ. յիմա՛ր: Ի՞նչ տխմար մարդ ես: Քիչ առաջ ապուշցեր էի: (Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ այսպէս կը խորհիմ հիմա): Ըսին թէ գեղեցիկ եմ ես: Սխա՛լ: Ըսին որ դժբաղդ մըն եմ, ու կ'երթամ երջանկութեան: Սխա՛լ: Երջանիկ մըն եմ:

Դժբաղդութեան կ'երթամ:

Չգիտեմ այդ »:

Պատէն առկախ մարդը շարժեց արտեւանունքը: Գեղամ լսեց ձայնը հեռաւոր զանգակին: Ժամացոյց: Չայնը երկարեցաւ իր մէջ, ու թրթռացուց զանգակներ: Ու երբ դուրսը դադրեր էր զօղանջը, իր մէջ կ'ապրէր տակաւին: Գեղամ զանգակատուն չինեց իր մէջ: Շինեց հսկայ զանգակ, կանաչորակ երկաթէ: Խորհեցաւ: Պէտք էր պղինձէ չինել: Սխալին վրայ զղջաց: Ու ականջը փակուեցաւ.

— « Կ'ըսէի ես ինծի. -- դառնանոյշ գաւակ եմ: Քաղցրանոյշ մը կրնայ սիրել զիս: Այդ սխալ եղաւ, որովհետեւ այդ անունին չհանդիպեցայ: Ինծի համար չինեցի պատկեր մը: Մըտայ անոր մէջ ու սպասեցի որ անձրեւէ բոռնուած մը գայ իմ քով: Չեկան: Չեկաւ նաեւ ստուերը անոր որ պիտի բացուի այս իրիկուն

ճամբուս վրայ, լոյսին տակ: Ըսուեցաւ թէ ան վախցեր էր դալու, քանզի սոսկալի աչքեր ունիմ ես:

Ու այսօ՛ր . . . :

Ու այսօր, կ'ուզեմ որ շուտ ըլլայ օրը: Կ'ուզեմ որ աստղեր թափին, երբ թափի ա'ն որ պիտի գայ, գիշեր ատեն, հրապարակի վրայ: Ա'ն, որ մերժեց օր մը այս քա՛ղցր տղան, ու սիրտին վրայ ճեղք մը բացաւ: Ա'ն, որ բացաւ ճեղքը, ու այսօր կուգայ լեցնել զայն, իրմով: Բայց չեմ խօսիր ա'լ: Կը պահեմ ինծի, ինչ որ ուրիշներ պիտի ըսէին, շատ ցած ձայնով, անցորդ անձանթներու: Պիտի ըլլային թեթեւ, վիպական, ու ժպտը կ'որ պիտի ըլլար իրենց երեսին վրայ: »

Գեղամ ինկաւ ալիքէ ալիք: Սիրտին մէջ այս ինքնալքումը, ծաղկեցուց պայծառ շատրուան մը: Շատրուանէն ցայտեց պայծառ աղբիւր մը: Գեղամ անոր մէջ տեսաւ աչքեր՝ արցունքով լեցուն:

Խենթեցաւ հեռաւոր բուրումներէ:

Կը սպասէր որ իրիկուն ըլլայ օրը: Պիտի սպասէր անո՛ր, որ ճեղքը բացաւ իր սիրտին: Պիտի մնար գիշերին լոյսերուն տակ, ու պիտի սպասէր որ ճրագը վառի իր գիշերին:

(Շար.)

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԵՕԼԵԱՆ

